

افتاد ولی نشکست

مطالعه فرهنگ عامه با محوریت تاثیر پتروشیمی بر مدرنیته در ایران

مطالعه موردی صنعت ملامین

شاپک

انتشارات

از شب‌های تابستان است، نیمه‌هایش. پنکه سقفی به آرامی می‌چرخد. سفره از داغی مرداد به‌هم چسبیده است. به سختی بازش می‌کنم و با یک حرکت روی زمین پهنش می‌کنم. بوی پلاستیکش هوا می‌روید و پنکه آن را همه جا پخش می‌کند. شیری‌رنگ است و با گل‌های درشت قرمزش همان عبارت گل درشت را به خوبی می‌تواند در ذهنت به یک تعبیر پر از کاربرد تا همیشه حک کند.

نرگس با دستان کوچکش بشقاب‌ها را می‌آورد. دوست دارد خودش بچیند، هر پنج تایش را. همیشه به آن یکی که می‌رسد به من نگاه می‌کند. می‌خندم و می‌گویم «باشه مال من». حالا همه دور تا دور سفره نشسته‌ایم. لبه بشقابم سوخته است. یادگار زمستان است. خاله سیمین داشت درباره جزئیات دعوایش با عمو پرویز با مامان حرف می‌زد. بشقاب با ملاقه رویش کنار دیگ آش در حال جوشیدن بود و لبه‌اش آرام‌آرام سوخت. عین دل من و مادرم و خاله سیمین. روی سوختگی دست می‌کشم. عمو پرویز عید نشده رفت که رفت.

از وسط بشقابم یک رودخانه رد شده است که رویش پلی است چوبی. همه چیز این منظره سفید است و سورمهای، حتی درخت‌ها و برگ‌هایش. یک خرگوش سفید پایین راست بشقاب است. یک قاشق ماست برمی‌دارم، آرام‌آرام با نوک قاشق روی خرگوش و بوته گل کنارش می‌گذارم. چشم‌هایم را تار می‌کنم. انگار از اول نه بوته‌ای بوده و نه خرگوشی. مثل زندگی عموپرویز که انگار نه اگر نه زنی داشته و نه بچه‌ای. از توی دیس کتلت وسط سفره کوچکترین و برشته‌ترینش را برمی‌دارم. حالا نوبت رودخانه و پل وسط بشقاب است. کتلت را افقی می‌گذارم توی بشقاب روی پل. آب روان رودخانه از زیر کتلتم رد می‌شود و زودتر خنکش می‌کند. دیگر خرگوشی هم نیست که بیاید و یک لقمه چپش کند. از سفیدی و نازکی و نرمی لواش خوشم می‌آید. یک تکه‌اش را می‌کنم و روی لبه بشقاب جای سوختگی می‌گذارم. مثل یک پانسما موقت. اما هنوز دل خاله سیمین زخم است و هیچ دکتری نتوانست جایش را پانسما کند.

با آخرین تکه نانم همه بشقابم را تمیز می‌کنم. حالا بشقاب تمیز است و از چربی فقط کمی براق، خرگوش دوباره خوشحال کنار بوته گل منتظر نشسته و آب همچنان زلال از زیر پل در حال حرکت است. فقط آن بالا گوشه راست این دایره یک تکه نان جا مانده است.

مقدمه

غزال زارع

در این پژوهش به بررسی انسان‌شناسانه سیر تحول ظروف ملامین در ایران پرداخته می‌شود و مبنای آن چرایی تنزل سلیقه عامه در انتخاب ظروف ملامین و نقوش آن است. از آنجایی که در سال‌های اخیر، بازخوانی فرهنگ در سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۸۰، محدود به بازسازی کافه‌ها و رستوران‌ها و در مواردی گالری‌ها بوده است، موضوع این پژوهش، بر اساس علاقه شخصی نگارنده، تحلیل و بررسی رابطه ظرف و مظهر از منظر اجتماعی است.

بدین ترتیب، در این پژوهش شناسایی ساختارهای فرهنگی، اجتماعی و تاریخی مصرف‌گرایی در تهران، با استفاده از آگهی‌های سال‌های ۱۳۲۳ تا ۱۳۸۰، مورد توجه قرار گرفت.

در مرحله بعد، جنبه‌های انسان‌شناسانه مختلف مصرف ظروف ملامین و تأثیر آن بر زندگی عامه مردم بررسی شده است؛ در این بررسی با اقبال گوناگونی، از دست‌فروش‌ها تا سمسارها و صاحبان رستوران و کافه‌های لوکس، مصاحبه شده است.

در این پژوهش میدانی، رویکردهای گوناگونی در مردم‌بازشناسی شد. آن‌ها تحت تأثیر مسائل اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و مذهبی تجربه‌های متفاوتی را در خصوص مد و مصرف‌گرایی داشته‌اند و این موجب رابطه‌ای تعاملی میان عرضه‌کننده و مصرف‌کننده شده است.

آنچه، گاه به مصرف‌کننده تحمیل می‌شود، ریشه در سود اقتصادی دارد و در این زمینه رسانه‌ها بیشترین نقش را بر عهده دارند؛ به ویژه تلویزیون که بخش بزرگی از جامعه، مخاطب آن هستند. در این شرایط تماشاکردن تلویزیون موجب پیام‌رسانی می‌شود.

با توجه به طبقات مختلف اجتماع، اصنافی چون هتل‌داری و رستوران‌داری، مراکز خرید و محلات، و بر اساس سبک مصرف غذا، آداب غذا خوردن، تعداد افراد خانواده، باورهای مذهبی و بافت فرهنگی هر خانواده و محله، سبک تصویرگری در ظروف ملامین در گذر زمان دستخوش تغییر شده است.

پرسش‌های اصلی این پژوهش به شرح زیر هستند:

- ۱- چه معیاری در انتخاب و مصرف ظروف ملامین از گذشته تا به امروز وجود داشته است؟
- ۲- در استفاده یا عدم استفاده از ظروف ملامین، عناصر تصویری - یعنی ترکیب‌بندی و رنگ و فرم‌شان - چه نقشی داشته است؟
- ۳- پتروشیمی و صنعت پلاستیک در گسترش یا عدم گسترش فرهنگ مصرف‌گرایی، چه تأثیراتی داشته است؟

در پژوهش میدانی مؤلفه‌هایی چون ارزان بودن، بادوام بودن، تنوع قطعات، اندازه، نقش‌ها و رنگ‌ها فرضیه‌های اصلی محسوب شده‌اند. مؤلفه‌های دیگری چون نوع برگزاری مراسم، برنامه‌های رسانه‌هایی چون رادیو و تلویزیون، رسانه‌های اینترنتی چون گوگل و اینستاگرام و ماهواره به عنوان فرضیات فرعی مورد توجه قرار گرفته‌اند.

مواردی که ذکر شد، ما را در جریان مدرنیته با تضادهایی روبه‌رو می‌کند. نمی‌توان با قطعیت گفت که نوگرایی در مصرف صرفاً برخاسته از فرهنگ غرب است. در هر تمدن و در هر کشوری می‌توان به مسئله تغییر بر پایه بقا و بنیان‌های اقتصادی پرداخت. برای مثال زمانی که کاربرد انواع آبیومیه‌گیری، یخچال فریزر، کلدمن و دیگر ملزومات آشپزخانه از شکل سنتی تا مدرن گرفته یا اشیای کوچکتر مصرفی چون واکس و لوازم بهداشتی - آرایشی مانند لاک و انواع مشمع‌هایی که جهت درمان برای سطوح پوستی و عضلانی در پزشکی کاربرد دارد، رواج یافته است. طبیعتاً که آگهی روزنامه‌ها و مجلات تأثیر زیادی در معرفی و تبلیغ این کالاها داشته باشند.

آگهی‌های چاپ شده در روزنامه و نشریات

مجله تهران مصور | شماره ۱۰۲۹

در این آگهی‌ها، به منظور تأثیرگذاری بیشتر، کالای مورد نظر در قالب یک داستان و در صفحاتی با طراحی زیباتر و پررنگ و لعاب‌تر معرفی می‌شد؛ یا برای مثال در آگهی‌های قبلی و بعدی، محصولی متناسب با آن کالا به تکرار معرفی می‌شد تا مصرف‌کننده یا مخاطب به خرید آن محصول ترغیب شود. این تشویق و ترغیب‌ها به خرید کالا، همسو با نظام اقتصادی و متناسب با رویکرد دستگاه‌ها و کابینه‌های سیاسی است.

مصرف از ارکان مهم زندگی اجتماعی امروز است زیرا شهروندان از رهگذر مصرف هویت خود را تعریف می‌کنند. آن‌ها با انتخاب‌های خود در مصرف، سبک زندگی خود را اعلام می‌کنند و این انتخاب‌ها فردیت‌شان را شکل می‌دهد.^۱ (فاضلی، نعمت‌اله، ۱۶)

ساخت فیلم و سریال، به واسطه نفوذ بر فرهنگ توده، تأثیر مهمی بر مصرف‌گرایی در جامعه دارد؛ زیرا فرهنگ توده فرم و ویژگی خاصی ندارد و مخاطبی که برخاسته از این فرهنگ باشد، به راحتی محتوا را می‌پذیرد و شروع به الگوبرداری می‌کند. این فرایند موجب شکل‌گیری یک سلیقه مشترک در میان یک قشر می‌شود و فرهنگ عامه را شکل می‌دهد.

مجله تهران مصور | شماره ۶۵۷ | داستان مصور بوکی و موکی

دوشنبه ۵ تیر ۱۳۷۴ | ۲۷ محرم ۱۴۱۶ | سال سوم | شماره ۷۱۵
تک شماره ۱۰۰ ریال | ۱۶ صفحه

۱. نعمت‌اله، فاضلی | شهریور ۱۳۸۸ | دو ماهنامه فرهنگی، هنری بیناب | شماره چهاردهم

ملامین چیست؟

غزال زارع

گفته می‌شود که ظروف ملامین حدود سال ۱۳۵۳ به ایران وارد شده‌اند. اما در پژوهش میدانی و شفاهی، با توجه به تشابهاتی که در پاسخ افراد هم سن و سال وجود داشت، به این نتیجه رسیدیم که ورود ملامین به ایران بین سال‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۴۲ رخ داده است. هرچند این گزاره را نمی‌توان قطعی در نظر گرفت و امکان خطا در داده‌های مصاحبه‌ها نیز وجود دارد.

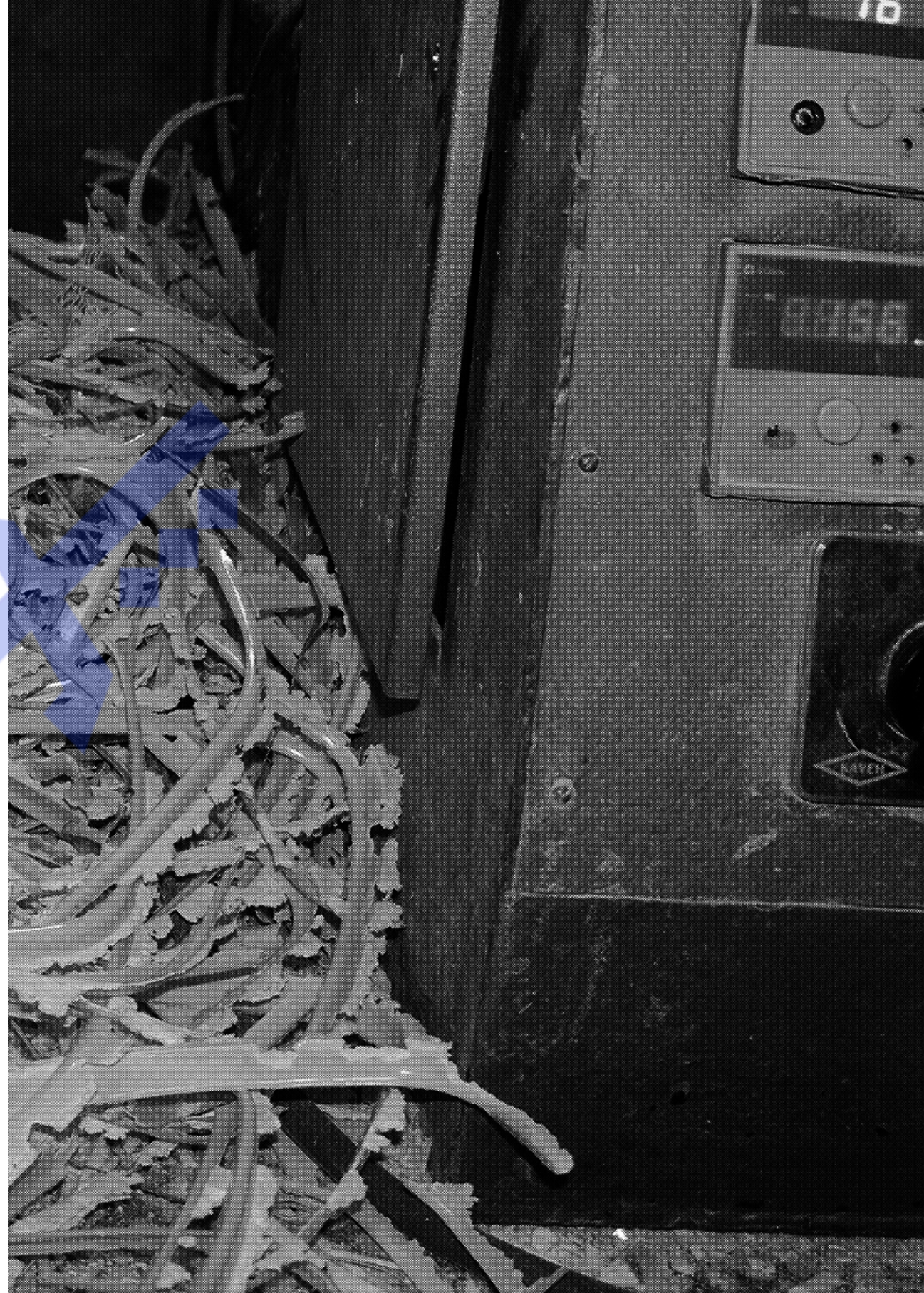
در سال‌های ۱۹۴۰ تا ۱۹۷۰، ظروف پلاستیک در بسیاری از خانه‌ها یافته می‌شد. در دهه ۱۹۳۰ ظرف ملامین با قیمت ارزان به بازار آمد. این ظرف به دلیل مقاومت بالایش در برابر حرارت مورد توجه صنعت آمریکا قرار گرفت و برای مصرف خانگی در آمریکا تبلیغ شد.

کارخانه تولید ملامین | پودر ملامین قبل از قالب گیری

ظروف ملامین به دلیل سبک بودن، مقاوم بودن و ارزان بودن بسیار مورد استقبال قرار گرفت. اما پس از گذشت سه دهه استفاده از آن منسوخ شد؛ گرچه هنوز کسانی هستند که از آن استفاده می‌کنند.

علاوه بر ظروفی که از ملامین ساخته می‌شدند، کلید و پریز، دسته ظروف (قابلمه، ماهیتابه، کتری) و قطعات برقی نیز از ملامین تولید می‌شوند. در واقع به علت نارسانا و عایق بودن ملامین است که در ساخت این اشیا از ملامین استفاده می‌شود. اسم دیگر ملامین در صنعت باکالیت است. ماده ملامین پودری است که در قالب ریخته می‌شود و تحت فشار گرما پخته می‌شود و به شکل ظرف مورد نظر درمی‌آید.

ملامین تحمل دمای بالا را دارد، اما غذا نباید در ظروف ملامین گرم شود، برای مثال نباید ظروف ملامین را در ماکروویو قرار دهیم. ملامین‌ها قابلیت بازیافت ندارند، می‌توان آنها را خرد کرد و به عنوان خمیر برای مواد پلاستیکی دیگر یا کامپوزیت‌های چوبی استفاده کرد. کسانی که به محیط زیست و بازیافت اهمیت می‌دهند، از ظروفی که ترکیباتشان شامل ۵۰ درصد ملامین و ۵۰ درصد بامبو است و تجزیه‌پذیر هستند، استفاده می‌کنند. بشقاب‌های ملامین مانند ظروف دیگر دایره‌ای، چهارگوش یا گود هستند.^۲ با توجه به جغرافیا و فرهنگ مناطق مختلف در ایران سفارش و مصرف ظروف گود و تخت متفاوت خواهد بود.

تعاونی ملامین | تنوع ظروف ملامین

ملامین دارای ماده شیمیایی ازت است و اگر خراش‌های زیادی داشته باشد، موجب مسمومیت و بیماری می‌شود؛ همچنین این خراش‌ها محل مناسبی برای تکثیر میکروب هستند. ظروف ملامین ارزان و سبک هستند، در برابر ضربه مقاوم‌اند و شست‌وشوی آن‌ها نباید با سیم ظرف‌شویی انجام شود.^۱ روی ظروف ملامین، با استفاده از گردش حرارتی، طرح‌های متفاوتی را نقش می‌زنند. طرح‌ها همچون کاغذهای طرح‌دار بر روی ظروف ملامین قرار می‌گیرند و به وسیله حرارت روی ظروف تثبیت می‌شوند. ظروف ملامین ظروفی هستند که به دلایلی مثل مقاومت در برابر شکستن، ارزان و سبک بودن، در زمانی نه‌چندان دور مورد توجه مصرف‌کنندگان بوده است.

کارخانه تولید ملامین

ظروف غذاخوری ملامینی باید دارای سطحی صاف و یکنواخت و براق باشند، و گلیزر (لعاب مخصوص ملامین) تمام سطح را پوشانده باشد؛ ظروف باید فاقد فرورفتگی و رگه باشند، لبه‌هایشان تیز نباشد، تاب نداشته باشند و قرینه باشند. پوشش گلیزر در ظروف ملامین موجب می‌شود مواد زیر این پوشش در تماس با مواد غذایی قرار نگیرند و ترکیبات مضرشان وارد غذای مصرفی نشود. به همین دلیل، هنگام خرید باید ظروف دارای شماره حک‌شده باشند و طبق استانداردهای مورد نظر ساخته شده باشند.

شماره حک شده در پشت ظروف ملامین | شرکت ستاره کویر یزد

1- www.cheshmgirco.com
www.aftobir.com
www.iran-tejarat.com

2- www.bartarinha.ir

پیشینه: پتروشیمی و تأثیرات آن بر مدرنیته

غزال زارع

در ایران، پتروشیمی هم‌زمان با رشد صنعت پلاستیک پا گرفت. گرچه پلاستیک‌سازی در فضایی کاملاً خصوصی شکل گرفت، اما پتروشیمی در جوی مطلقاً دولتی آغاز شد. بدون تردید بخش عمده رشد صنایع پتروشیمی ایران بعد از انقلاب ۱۳۵۷ به وقوع پیوست؛ اما به هر ترتیب تلاش‌های بنیان‌گذاران این صنعت در کشور مورد احترام است (علیزاده، منیر؛ ۱۵۷).

پتروشیمی اساساً صنعتی جدید در دنیا بود؛ البته این صنعت پیش از جنگ جهانی دوم هم وجود داشته، ولی به میزان کافی و تأثیرگذاری توسعه نیافته بود. قبل از جنگ دوم جهانی، در علم شیمی و ساختن مواد مختلف از هیدروکربورها پیشرفت‌هایی حاصل شد. در دهه‌های ۱۹۴۰ و ۱۹۵۰، در نقاط مختلف دنیا برای ساختن اجناس مورد نیاز مردم، من جمله الیاف مصنوعی، پلاستیک، لاستیک و غیره از مواد اولیه نفتی استفاده می‌شد؛ در حالی که پیش از آن برای ساختن این اجناس مواد گیاهی به کار می‌رفت. صنعت پلاستیک از همین دوره بود که آغاز به شکل‌گرفتن کرد، هرچند پس از انقلاب ۱۳۵۷ متکثر شد و به شاخه‌های مختلفی تقسیم شد.

صنایع پلاستیک ایران، هم‌زمان با رشد صنعتی کشور و از نیمه دهه ۱۳۴۰ تا سال ۱۳۵۷ رشد کرد. این سال‌ها دوران شکوفایی صنایع داخلی ایران بود. البته به گفته ایرج منصوربخت، پلاستیک‌سازی در ایران از سال ۱۳۲۸ بود که در تهران به طور رسمی شروع به فعالیت کرد. با وجود این، اکثر این صنایع دچار مشکل و بحران مدیریتی شده بودند. در سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۳۴، استعمار خارجی به‌طور مستقیم و غیرمستقیم، به وسیله دولت وابسته، با رشد بخش خصوصی مخالفت می‌کرد، اما در سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۳۲ سیاست‌های ملی برای ارتقای توان تولید و رشد خوداتکایی داخلی دنبال می‌شد. به گفته محمد بختیاری پلاستیک در سال ۱۳۳۲ وارد ایران شد.

از نیمه دهه ۱۳۴۰ تا سال ۱۳۵۷ دوران شکوفایی بود. رژیم حاکم در آن سال‌ها به معجزه اقتصادی و صنعتی دست پیدا کرده بود و به آن افتخار می‌کرد. هر چند صنایع داخلی در این دوره خود نقاط ضعف فراوانی داشت.

رشد صنعتی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۷ از منظر اشتغال، افزایش درآمد ملی، ورود فرهنگ صنعتی و مدیریت علمی مدرن به جامعه ایران، سودمند و گامی رو به جلو بود؛ صنایع پلاستیک در کارخانه پلاسکوکار نمود یافت. نکته جالب آن است که علیرغم مهاجرت بسیاری از صاحبان صنایع در سال‌های پس از انقلاب، صاحبان پلاسکوکار در ایران ماندند.

البته، اواسط تابستان ۱۳۵۷، سرمایه‌دارها خیلی زودتر از ضعف حکومت پیشین باخبر شده بودند. شش ماه پس از انقلاب، قانون حفاظت و توسعه صنایع ایران به تصویب رسید. آنچه برای کارخانه پلاسکوکار رخ داد، برگه‌ای از تاریخ صنعت پلاستیک در ایران است. پس از انقلاب، صنعت پلاستیک در ایران همچنان به صورت کاملاً خصوصی اداره می‌شود. شمار واحدهای کوچک به چند هزار رسیده است. اما پس از انقلاب، هیچ کارخانه پلاستیک‌سازی همچون پلاسکوکار وسعت نیافت. واحدهای بزرگ صنعت پلاستیک برای رشد سریع و دربرگرفتن بازار با یکدیگر ادغام شدند.

روزنامه همشهری | ۲۰ فروردین ۱۳۷۳

از آن جایی که مصرف بنیاد و اساس نظام اقتصادی است، دولت‌ها موظف هستند بخش عرضه را تقویت کنند، و اگر موفق به این کار نشدند، باید با استفاده از یارانه‌های مستقیم بخش مصرف و تقاضا را به تحرک وادارند. باید این را نیز در نظر داشت که صنایع پتروشیمی به سبب تمرکزگرا بودن در مسیر صحیحی قرار دارد، اما صنایع پلاستیک بیش از پیش پراکنده شده است. این صنعت در آستانه ۷۰ سالگی خود مدیریت واحدی ندارد تا راه را برای بخش خصوصی و تصاحب بازارهای بزرگتر بگشاید.

با وجود آن که تحریم‌ها بر نظام اقتصادی کشور تأثیرگذار است، «مصرف» می‌تواند به تولید رونق ببخشد، زیرا مصرف همواره کاستی‌های مربوط به حوزه تولید و همچنین ویژگی‌های مربوط به تقاضای مردم (هم‌چون سلیقه و ...) را آشکار می‌کند. اولین صنعت مدرن پلاستیک در ایران پلاسکوکار بوده است. این کارخانه توسط برادران القانیان و لئون سرحدیان، اداره می‌شد. پلاسکوکار از شرکت پلاستیک‌کار و پلاسکو شکل گرفته است. مقصودی از جمله کسانی است که قبل از تشکیل پلاسکوکار، در شرکت پلاستیک‌کار نزد لئون سرحدیان کار می‌کرد.

پلاسکوکار (پلاستیک‌کار + پلاسکو)

نطفه این صنعت پلاستیک در زمان جنگ جهانی دوم بسته شد. نخستین مصنوعات پلاستیک ایرانی ورقه‌های اکریلیکی بودند که متفقین، به ویژه آمریکایی‌ها، برای تعویض یا تعمیر شیشه کابین خلبان هواپیماهای خود به ایران آورده بودند این ماده تازه کشف شده بود و در اثر ضربه متلاشی نمی‌شد و از آن به جای شیشه برای پوشاندن پنجره‌های هواپیما استفاده می‌کردند. همچنین از ضایعات و کناره‌های این ورقه‌های اکریلیک اشیایی مثل قاب ساعت و جعبه جواهرات تولید می‌شد. به تدریج نخستین واحد پلاستیک با عنوان «پلاستیک‌کار» تأسیس شد.

این سه نفر (برادران القانیان و لئون سرحدیان) در سال ۱۳۳۱ «پلاستیک‌کار» را تأسیس کردند و کارگاه‌ها را به خیابان جوانمرد قصاب (جاده ری) منتقل کردند. صیون القانیان که واردکننده لباس‌های دست‌دوم بود، متوجه شده بود که صنعت پلاستیک در ایران آینده خوبی دارد. او مواد اولیه پلاستیک هم وارد می‌کرد و نام کارخانه خود را (پلاسکو) گذاشت. القانیان در اوایل دهه ۱۳۴۰ با لئون سرحدیان مشارکت کرد، و نهایت در سال ۱۳۴۲ کارخانه پلاستیک‌کار و پلاسکو با هم ادغام شدند و (پلاسکوکار) ایجاد شد (همان، ص ۴۰).^۱

در میانه دهه ۱۳۳۰، زمانی که برادران القانیان ساختمان پلاسکو را ساختند، هیچ‌کس فکر نمی‌کرد که تولید پلاستیک راهکاری برای توسعه صادرات غیرنفتی ایران باشد. در این زمان، کالاهایی چون ساعت، پارچه، رادیو، ماشین خیاطی، چینی‌آلات و دیگر کالاهای ضروری از اروپا و آمریکا وارد می‌شد.^۲

برادران القانیان می‌کوشیدند تا برای جلوگیری از خروج ارز از کشور، گام‌های مؤثری را برای توسعه تجارت ایران بردارند و به صادرات غیرنفتی بیشتری مبادرت ورزند. با وجود این، این برادران در تاریخ ۱۸ اردیبهشت ۱۳۵۸ به دلیل جاسوسی برای رژیم صهیونیستی اسرائیل اعدام شدند.

تا سال ۱۳۴۲، پلاستیک‌کار به لحاظ تولیدی فعال بود. بعد از ادغام با پلاسکو، تمام کارگران به جاده کرج رفتند. پلاسکوکار سایپای فعلی است. یکی از محصولات پلاسکوکار ملامین است که در این پروژه، به دلیل اهمیت نقوش و جایگاه و نقش مهمش در تجددگرایی و مصرف‌گرایی، مورد بررسی قرار گرفته است.

ملامین را القانیان در سال ۱۳۴۴ به ایران وارد کرد. فرخ محبوبیان (فارس پلاستیک) و سیداحمد علوی (پارس پلاستیک) نفرات بعدی بودند. عزیزاله مقصودی که کشتی‌گیر هم

^۱ - روایت لئون سرحدیان بنیانگذار شرکت پلاستیک‌کار از پیدایش صنعت پلاستیک در ایران، ص ۳۸

^۲ - برادران القانیان، حاج عزیز القانیان، به واردات این اجناس از اروپا و آمریکا اقدام کرده بود.

بود، بعدها قالب‌سازی ملامین را به عهده گرفت. او به دلیل امتناع از ارسال ظروف با نقش شاه و فرح به عنوان کارشکن شناخته شد و بدین علت مشکلاتی بر سر راهش به وجود آمد. او بعدها جذب کارخانه دیگری شد و قالب‌های کنگره‌ای ساخت که در ایران بسیار رونق پیدا کرده بود. او قالب بشقاب‌ها را با نام ۴۱۷ ساخت و عکس خانه خدا را طوری روی بشقاب انداخته بود که به غایت می‌درخشید. با وجود این قالب خانه خدا سفارش یک شخص کلیمی به نام اریه بود. از ظروف چینی‌ها نوری تک هم قالب ملامین ساخته شد.

روزنامه همشهری | ۳ خرداد ۱۳۷۴ | شماره ۶۸۸

در سال ۱۳۴۴ پلاسکوکار ملامین را برای نخستین بار به بازار ایران آورد. ملامین به آقای خسروی داده شد و کارخانه زرین ملامین در سمنان راه‌اندازی شد. در خیابان جمهوری مکانی برای فروش ملامین ساخته شد. آقای خسروی با حدود ۱۰۰ سال سن هنوز زنده هستند. اولین پرس‌ها در خدمت پلاسکوکار قرار گرفت و اولین ملامین‌ها تولید شرکت پلاسکوکار بود. ملامین در ابتدا مواد آلی نبود، بلکه مواد سلولزی بود که تحت فشار تبدیل به پودر ملامین می‌شد. این پودر به کارخانه می‌آمد و در سه مرحله تبدیل به ظرف می‌شد. اصول تولید ملامین آن است که ظرف ملامین داخل دستگاه پرس تولید شود؛ سپس گل را داخلش قرار می‌دادند و یک بار دیگر آن را پرس می‌کردند. بعد روی آن گلیز (شفاف‌کننده) می‌زدند تا داخل آن محفوظ داشته شود. گل هم کاغذ مخصوصی داشت که آن را داخل مایع ملاگلیز می‌گذاشتند. سپس زیر ملامین هیتز می‌گذاشتند تا خشک بشود. لاینس ملامین را ابتدا از سوئیس و سپس از آمریکا آوردند. به ترتیب شیوه تولید آن اصولی و صحیح بود. در کارخانه‌های تولید ملامین به ملاگلیز نمک می‌پاشیدند. سرپرست بخش قالب‌سازی- تراشکاری بخش ملامین پلاسکوکار آقای عزیز مقصودی بود. در نهایت پلاسکوکار، که شرکت سرمایه‌گذاری پتروشیمی آن را از بنیاد به قیمت ۲۷۲ میلیون تومان خریده بود، به قیمت ۲ میلیارد و ۴۰۰ میلیون تومان به سایپا فروخته شد.

دستگاه اسقاطی ساخت ملامین

کارخانه زرین ملامین را آقای کمیلیان در سمنان راه انداخت. عمده کسانی که از پلاسکوکار بیرون آمده‌اند، شعبه مستقلی برای تولید پلاستیک و ملامین زده‌اند. مثلاً همه شرکای حسن رفتاری، که پالادیوم را ساخته، پلاستیک‌ساز بوده‌اند. سلیمان ساسانی هم یکی دیگر از ملامین‌سازان در شیراز بوده که کارخانه اریه را راه‌اندازی کرد. در حال حاضر کارخانه پلاملامین در کاشان به دست عزیزالله مقصودی که هنوز در قید حیات است، گسترش داده شده، و کارخانه افسون پلاست را نیز ایشان تأسیس کرده‌اند. فروشگاه‌های پلاسکو به تدریج تأسیس می‌شدند و مالک همه این فروشگاه‌ها برادران القانیان بودند. فروشگاه‌های احداث‌شده در چهارراه شاه، چهارراه تخت جمشید، سرپل تجریش، ۲۵ شهرپور و... فروشگاه‌های پلاسکو بودند. شرکت‌های تولیدی، مانند شرکت تولیدی تهران (ایران)، مشمع هم تولید می‌کردند؛ این‌گونه تداخل‌های کاری موجب شد که ملامین هم تولید شود. عزیز مقصودی به دلیل اختلاف با واحد پلاسکوکار، به تأسیس واحد ملامین تهران اقدام کرد. برای مثال پلاسکوکار یخ‌دان‌ها را، که ایده آن متعلق به خارج از ایران بود، با استفاده از یونولیتی که از آقای حریری تهیه می‌شد، تولید می‌کرد. همچنین کفش‌های ساده پی‌وی‌سی به نام گالش ساخته می‌شد و فیله‌هایی تزئینی نیز تولید می‌شد که روی طاقچه می‌انداختند.

پیوست (لیست شرکت‌های پلاستیک‌کار)

- ملامین زرین - سمنان
- ملامین ناصر - برادران سلطانی
- عزیزاله مقصودی - ملامین
- سلیمان ساسانی - کارخانه اریه
- کارخانه شرکت ملامین در کاشان - افسون پلاست گسترش یافت
- شرکت رامو - توسط آقای گلپری که الان نیک پور است
- شرکت آل‌آش - آلبرت آشوت داخل شهر تهران و مرکز شهر
- شرکت تولیدی تهران - تهران (ایران)
- شرکت رامو
- تهران پلاستیک
- کارخانه لوکسور پلاستیک

پلاسکو

گفت‌وگو غزال زارع با آقای عزیزاله مقصودی

ساختمان پلاسکو در ضلع شرقی چهارراه استانبول تهران قرار داشت. این بنا در سال ۱۳۳۹ ساخته شد، ۱۷ طبقه داشت، و از آن با عنوان اولین ساختمان مرتفع و مدرن ایران یاد می‌شد. صبح روز ۳۰ دی ۱۳۹۵ طبقات هشتم و نهم این ساختمان آتش گرفت، و پس از چند ساعت آتش‌سوزی کل ساختمان فرو ریخت. ساختمان پلاسکو را حبیب‌الله القانیان، رئیس انجمن کلیمیان تهران ساخت.

علت نام‌گذاری ساختمان پلاسکو به مالکین شرکت پلاسکو که بزرگترین کارخانه صنایع پلاستیک‌سازی ایران بود بر می‌گردد. از جمله مصنوعات این شرکت ظروف ملامین و پلاستیک بوده است. ساختمان پلاسکو در دوره ای نماد یک دوران پرزرق و برق بود.

حبیب‌الله القانیان، ملقب به حاج حبیب، در سال ۱۲۹۱ در محله عودلاجان تهران متولد شد. در سال ۱۳۱۶، او با شراکت برادرانش تجارت‌خانه‌ای را در سرای حاج اسماعیل بازار تأسیس کرد و واردات ساعت، پارچه، رادیو، ماشین خیاطی، چینی‌آلات و کالاهای دیگر را از اروپا و آمریکا آغاز کرد. او در سال ۱۳۳۷ شرکت پلاستیک‌سازی پلاسکو را همراه برادرانش در تهران راه اندازی کرد. (www.memari.online)

پلاسکو چه تولیداتی داشت؟

تولیدات این شرکت عبارت بود از: ملامین، تزریق پلاستیک، ظروف بادی و دکمه‌سازی، اکسترودر و کلندر و ورق‌سازی، محصولات با مواد پی‌وی‌سی، بادکنک، فیلم (نایلون). محصولات این شرکت یک مجموعه کامل پلاستیک بود.

تولیدات شرکت پلاستیک‌کار چه بود؟

در پلاستیک کار شانه، پارچ، زنبیل، انواع قطعات پلاستیکی، گالش و دمپایی تولید می‌کردند. این شرکت ملامین تولید نمی‌کرد. نخستین کسی که ملامین تولید کرد، القانیان بود و اشخاص بعدی فرخ محبوبیان (فارس پلاستیک)، سیداحمد علوی (پارس پلاستیک) بودند. فرخ محبوبیان اسفنج و فیلم هم در کنار ملامین تولید می‌کرد. عزیزاله مقصودی نیز یکی از فعالان این حوزه باقی ماند.

از سال ۱۳۳۰ تا ۱۳۳۲، سیاست‌های ملی به واسطه برنامه‌هایی برای ارتقای توان تولیدی و خوداتکایی داخلی اجرا می‌شد. ولی این فرصت کوتاه برای تقویت بخش خصوصی کافی نبود. حاصل این سیاست‌ها، سال‌ها بعد از کودتای ۱۳۳۲ نمایان شد، زیرا از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۳۴ سیاست استعماری خارجی، با وابسته کردن دولت، به‌طور مستقیم و غیرمستقیم با

رشد بخش خصوصی مخالفت می‌کرد.

فاصله میان نیمه دهه ۱۳۴۰ تا سال ۱۳۵۷ دوران رشد و شکوفایی بود. در آن سال‌ها، رژیم به خود افتخار می‌کرد که به معجزه اقتصادی و صنعتی دست یافته، ولی صنایع داخلی این دوران نقاط ضعف فراوانی داشتند.

رشد صنعتی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۷ از منظر اشتغال، افزایش درآمد ملی، ورود فرهنگ صنعتی و مدیریت علمی مدرن به جامعه ایران، سودمند و گامی رو به جلو بود؛ اما این رشد صنعتی از نظر تأمین ارز خارجی خودکفا نبود و، به موجب وابستگی صنایع مونتاژ و واردات کالای نیمه‌ساخته خارجی، مصرف‌کننده ارز تلقی می‌شد.

همگام با صنایع بزرگی که در این دوران به نوبت پا می‌گرفتند، صنایع پلاستیک در کارخانه پلاستیک‌ساز نمود یافت. نکته جالب آن است که علیرغم مهاجرت بسیاری از صاحبان صنایع در سال‌های پس از انقلاب، صاحبان پلاستیک‌ساز در ایران ماندند.

کیسه مواد اولیه (پودر ملامین فرمالدهید)

حاجی‌برخوردار اصالتاً یزدی بود و او را پدر صنایع خانگی ایران لقب داده‌اند. او بنیانگذار کارخانه توشیبا در ایران بود، و به همراه شرکت پارس الکتریک، در دهه ۱۳۵۰، بسیاری از لوازم مدرن زندگی شهری، از جمله تلویزیون را به ایرانی‌ها معرفی کرد. هر چند پیش‌تر، یعنی در سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۰، آگهی‌های تبلیغاتی مردم را به زندگی آسوده‌تر تشویق می‌کردند. آنچه برای کارخانه پلاستیک‌ساز رخ داد، برگی از تاریخ صنعت پلاستیک در ایران است. پس از انقلاب ۱۳۵۷، صنعت پلاستیک ایران همچنان به صورت کاملاً خصوصی اداره می‌شود. شمار واحدهای کوچک به چند هزار رسیده است؛ اما پس از انقلاب، هیچ‌یک از کارخانه‌های پلاستیک‌سازی مثل پلاستیک‌ساز بزرگ نشدند. واحدهای بزرگ صنعت پلاستیک به منظور رشد سریع و دربرگرفتن بازار با یکدیگر ادغام نشدند.

صنایع پلاستیک از زمان شکل‌گیری تاکنون، بدون متولی دولتی بوده است. این صنعت مدیریت واحدی نداشته که مسیر رشد را هموار سازد و راهبرد توسعه صنایع پلاستیک را در بلندمدت ترسیم کند. به همین علت است که با وجود بازارهای بزرگی چون عراق، افغانستان، کشورهای استقلال یافته از شوروی، و در آینده نزدیک سوریه، راهبرد صحیحی برای تصاحب این بازارها وجود ندارد.

برای آگاهی از شرایط شرکت پلاستیک، پیش از به‌وجودآمدن پلاستیک‌ساز، به گفت‌وگو با ایرج منصوربخت و مرتضی عرفانی نشستیم که در پلاستیک مسئولیت داشتند.

برخی از نخستین مصنوعات پلاستیک ایرانی ورقه‌های اکریلیکی بودند که متفقیان، به ویژه آمریکایی‌ها، برای تعویض یا تعمیر شیشه کابین خلبان هواپیماهای خود به ایران آورده بودند این ماده تازه کشف شده بود و در اثر ضربه متلاشی نمی‌شد و از آن به جای شیشه برای پوشاندن پنجره‌های هواپیما استفاده می‌کردند. همچنین از ضایعات و کناره‌های این ورقه‌های اکریلیک اشیایی مثل قاب ساعت و جعبه جواهرات تولید می‌شد.

نهایتاً در سال ۱۳۴۲، کارخانه پلاستیک‌ساز و پلاستیک، در همین محل کنونی، با عنوان جدید پلاستیک‌ساز ادغام شدند.

ساختمان پلاستیک‌ساز دوران تجمل و گذار از دوران سنت به مدرنیته بود؛ یادآور عبور از حجره‌ها و دالان‌های تاریک به فروشگاه‌ها و پاساژهای رنگارنگ. ساختمان پلاستیک‌ساز یک نماد بود، نماد آغاز دوران زرق و برق.

عزیزاله مقصودی از چهره‌های سرشناس صنعت پلاستیک ایران است. او با تولید و صادرات ملامین افتخارات گوناگونی را کسب کرده است. او پیش از تشکیل کارخانه پلاستیک‌ساز، نزد لئون سرحدیان و شرکای او کار می‌کرد.

به نقل از منصوربخت: «مقصودی از فعالان کارگری دوران پهلوی، بوده و به همین دلیل از پلاستیک‌ساز جدا شد. او تا سال ۱۳۴۲ در پلاستیک‌ساز، در شهرری کارگری می‌کرد. وقتی دو شرکت با یکدیگر ادغام شد، واحد شهرری به کفش سانترال تبدیل شد و ایشان به جاده قدیم کرج رفتند (پلاستیک‌ساز، سایپای فعلی) (۲۰۶۰، علیرزاد منیر، ۱۳۹۶)».

سال ۱۳۴۲ «پلاستیک‌ساز» و «پلاستیک‌ساز» ادغام شدند. از سال ۱۳۴۷ شرایط ایران رفته‌رفته سیاسی شد.

در کارخانه سه نفر به‌عنوان نماینده کارگران انتخاب شدند، پلاستیک‌ساز ۱۲۰۰ کارگر داشت. نیاز اقتصادی داشتم و بیشتر کار می‌کردم. سال ۱۳۴۷ سرپرست قالب‌سازی شدم.

آقای به نام سورن مدیر بخش قالب‌سازی و فنی بود. آن زمان قالب‌هایی می‌ساختند که روی آن عکس شاه و فرح بود. می‌گفتند این ملامین‌ها با طرح شاه و فرح را باید به بازار

برسانید. من کارشکنی می‌کردم. این کار من را گزارش کردند.

همان زمان آقای رفیع اریه (کارخانه تولیدی تهران) پیغام فرستاد که بروم نزد آن‌ها کار کنم. دستگاه‌هایی از انگلستان آورده بودند. ایشان از من خواست که واحد ملامین را آن‌جا راه بیندازم. پاسخ دادم که نمی‌توانم. گفتم: تا زمانی که اینجا هستم نمی‌توانم بیایم. به نظرم می‌آمد که این کار خیانت است، زیرا کار را در این مجموعه یاد گرفته بودم.

بالاخره، با اتکا به حرف آقای اریه در سهره‌آذری یک تراشکاری کوچک برای خود راه انداختم. هم‌زمان به دلیل فعالیت‌های کارگری، خلعت مرا از کارخانه پلاسکو کار صادر کردند. با خاطره بسیار بدی از پلاسکوکار اخراجم کردند.

از من خواسته شد یک بشقاب به نام ۴۱۷ را بسازم. آن زمان ورشکسته بودم، سفته‌هایم برگشت خورده بود. فشار اقتصادی بسیار زیاد بود. ناگزیر شب‌ها با تاکسی کار می‌کردم و روزها هم تراشکاری می‌کردم. اریه عکس خانه خدا را به من داد و گفت: می‌خواهم این عکس را روی ملامین طوری چاپ کنی که خوب بدرخشد.

به این فکر کردم که روی قالب‌هایی که در پلاسکوکار ساختم، عکس شاه و شهبانو بود. حال این عکس برانزده این قالب‌هاست با خود گفتم: خدایا شکرت، آنجا آن قالب را ساختم و اینجا این قالب را به من دادی. اریه به من گفت: چقدر می‌گیری. گفتم: می‌سازم بعداً پول بدهید. پولی نداشتم، همه کار را نسیه انجام دادم.

آن‌روزها در جو انقلاب بودیم. از اولین کسانی بودم که به ایتالیا، سپس پاریس و سپس به نوفل‌لوشاتو رفتم. انقلابی نبودم، ولی دوست داشتم بدانم مسیر انقلاب چیست. با امام خمینی هم دیدار داشتم. (مقصودی-۱۳۹۸)

یکی از نمونه های مشابه آنچه که در آن سال‌ها ساخته شده بود.

غزال زارع: شما با سه گروه بزرگ صنعتی کار کردید: سرحدیان، القانیان، اریه.

بین این سه قطب پلاسکوکار قویتر بود و حجم تولیدات بیشتری داشت؛ ولی اریه هم رشد قابل‌ملاحظه‌ای داشت. تولیدی تهران انواع فیلم و ملامین و ... می‌ساخت. از آن‌جایی که رقیب زیادی در بازار وجود نداشت، کارخانجات بزرگ محصولات متنوعی تولید می‌کردند. کار پلاستیک سود داشت، و به این دلیل درون یک کارخانه واحدهای متعددی تشکیل می‌شد. (مقصودی -تابستان ۱۳۹۹)

از فعالان پلاستیک پیش از انقلاب بگویید؟

ریشه صنعت پلاستیک همین سه کارخانه بودند. باقی از همین سه کارخانه ریشه گرفتند، مانند عبادی و اقدامیان و غیره. آقای خسروی و آقای کمیلیان فروشنده پلاسکوکار بودند. آقای خسروی در قید حیات هستند و آقای کمیلیان از دنیا رفته‌اند. آنها زرین ملامین را در سمنان راه انداختند.

بدون تردید، اولین کارخانه مدرن صنعت پلاستیک پلاسکوکار بوده است. در ایران، پلاسکوکار با نام حبیب القانیان و یا برادران القانیان پیوند خورده است؛ اما آن‌ها فقط سهام‌دار نیمی از شرکت پلاسکوکار بوده‌اند و نیمی دیگر در اختیار لئون سرحدیان و شرکایش بوده است (گفتگو با آقای مقصودی).

پلاسکوکار از پیوند شرکت پلاستیک‌کار و پلاسکو شکل گرفته است. به نظر من قالب‌سازی را می‌توان به دو دوره تقسیم کرد: قبل از وارطانیان و بعد از وارطانیان. آقای پهلوان همیشه می‌گفت: اگر به وارطانیان قالب سفارش بدهید، این سفارش نوعی سرمایه‌گذاری است. امروز هم، از نظر کیفیت، مهندس قمی که مالک شرکت یزد گل هستند، استاندارد کیفی خوبی را رعایت می‌کنند (گفتگو با محمد بختیاری، تابستان ۱۳۹۹).

در پژوهش میدانی و شفاهی که انجام گرفت با در نظر گرفتن تشابهات در پاسخ‌های دریافتی مبتنی بر سال تولد اشخاص تمرکز کردم. در این بخش به آگهی های همشهری در سال ۱۳۷۰ و مصاحبه با محمد بختیاری، عزیزاله مقصودی و افشین علیزاد منیر و همچنین مشاهده تبلیغات تلویزیونی استناد کرده‌ام. از دیگر مسیرهایی که این پژوهش مردم‌شناسی را هدایت می‌کرد گفتگو با مدیران و کارگران و دیگر کارخانه‌ها و کارگاه‌های ملامین در شهرستانها می‌باشد که به دلیل محدودیت‌های قانونی تردد در آن کارگاه‌ها و رعایت مسئله بهداشت بیشتر تلفنی انجام می‌شد.

پیوست (اعداد ملامین)

۱۳۶۵ تا ۱۳۵۵ - مجموعه دیس ها

۱. دیس - ملامین فجر - طرح گندم - ؟ شماره - ۲ عدد
۲. پلاسکوکار - plc - ۴۳۶ - سفید ساده
۳. پارس پلاست - ۴۶ - f.p
۴. ستاره - ۴۳۶ - خاکستری
۵. شروین - ۴۳۰ - کارینی
۶. ملامین زرین - ۴۳۱
۷. ایران - ۴۳۱ - m.g.m

۱۳۶۰ تا ۱۳۶۳ - دیس مرغ خوری

۱. لوران - pk - ۱۴۸۵ - ۲ عدد
۲. ژاپنیسم - تخریب شده - بدون کادر
۳. اصل - ۳ عدد - ۵۲۰
۴. سفید - گل آبی - بدون کد

۱۳۵۷ تا ۱۳۶۰ - کاسه ها

۱. مربع شکل - سفید آبی رخساره یزد - ۱۴۷
۲. آش خوری - نوین کالا - ۶۰۰
۳. کاسه طرح ژاپنی - بدون کد
۴. تهران ملامین - t-m - ۱۴۷ - ۲ عدد
۵. ملامین یزد - گل کرم و زرد - ۸۰۰

بشقاب پلو خوری

۱. ملامین ۹۱۴ - mp - رستوران - میدان مولوی - دور نارنجی
۲. پلاسکو کار - ۴۱۴ - pk - سفید دور سرمه ای
۳. ستاره - ۴۱۴ - زمینه آبی - گل درشت
۴. ملامین پارس کار - ۴۱۴
۵. پلاسکو جهان - طرح میوه - بدون شماره
۶. ملامین زرین - ساخت ایران - ۴۱۴ - طرح تذهیب
۷. ملامین سهند - ۴۱۴ - ساخت ایران - سفید - برگ سبز - گل زرد و بنفش
۸. بابل ملامین - ۴۱۴ - سفید ساده
۹. ملامین فجر - ۴۱۴
۱۰. ملامین شیک - ۴۱۴ - گل سبز و صورتی
۱۱. ملامین کلر - ۴۱۴ - گل صورتی رز
۱۲. ملامین الماس - بدون شماره

۱۳. شبکه ملامین - A/M

۱۴. ملامین بهروز - B4/4 - طاووس

۱۵. ملامین کاخ - ۴۱۴ - گل سرخ

۱۶. طرح هندسی - بدون عنوان

پلو خوری ۱۳۶۵ تا ۱۳۵۰

۱. زمینه آبی - گل سفید و زرد - بدون کد
۲. گل سرخابی - طرح لیلیوم - بدون کد
۳. ملامین جهان نما - ۴۱۴
۴. گل بنفش و زرد - بدون کد
۵. ملامین زرین - ساخت ایران - ۴۱۴
۶. ملامین کیان پور - ۴۱۴ - سبزو سرمه ای
۷. ملامین فرد - ۴۱۴ - نقش طاووس
۸. ایران کل ۲ - ۴۱۴ - طرح گلدوزی
- ۹، ۲ تا گل رز صورتی - بدون کد
۱۰. برگ سبز - شب بو - بدون کد - ۴ عدد - منطقه ۱۲ تهران - رمضان یخی
۱۱. ملامین کادو - ۴۱۴ - لیلی مجنون
۱۲. رز ملامین - ۴۱۴ - پرنده - ۵ عدد
- ۱۳، ۱ عدد چینی - شرکت ملی گاز

خورشت خوری

۱. فرید - ۵۱۵ - سفید - گل سرخی
۲. پارس کار - ۴۱۵ - سفید - دسته گل - گندم
۳. ملامین پلاسکو کار - ۴۱۵ - pk - سفید - طراحی ساده و سیاه
۴. سهند - ساخت ایران - ۴۱۵ - سفید گل زرد و بنفش
۵. رویال ملامین - ۴۱۵ - زمینه سفید ۲ تا گل رز صورتی
۶. ملامین بهروز - ۴۱۵ - B - طرح مکتب گل
۷. گل ایران - ۴۱۵ - ۳ - سفید - مینا فیروزهای
۸. خورشت خوری - بدون عنوان - طرح کوهستان
۹. زکیه - کرم و فیروزه ای
۱۰. پارت ملامین ۴۱۵ - زمینه سفید - گل قرمز
۱۱. پلاسکو کار - ۴۱۵ - 1.k
۱۲. پلاسکو کار - ۴۱۵ - pk
۱۳. پلاسکو کار
۱۴. ملامین مرکز - ۴۱۵ - شرکت تولیدی صنایع ملامین مرکز

۱۵. ملامین بهروز - ۴۱۵ - B

۱۶. ملامین جام

۱۷. پلاسکو کار ۴۱۵ - pk

۱۸. ملامین - ۴۱۵ - ۳ گل رز - متاخر

۱۹. سپاهان - ۴۱۵ - زمینه سفید - گل فرنگی ۲ عدد

۲۰. تکنو شهاب - ۴۱۵ - مکتب گل شیراز

۲۱. نیک ملامین - ۴۱۵ - ۵ عدد - زمینه سفید - گل آبی

۲۲. ملامین رز - ۴۱۵ - ۱ عدد

پیش دستی ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۰

۱. ملامین شمال - ۴۱۳ - ۱۳۶۰ - ۱۳۷۰

۲. پلاسکو کار - ۴۱۳ - تذهیب - ۴ عدد

۳. زمینه آبی - گل درشت - بدون کد

۴. سهند - ۴۱۳ - زمینه آبی

۵. ژاپنیسم - فاقد کد - فاقد شرکت

۶. سفید - گل آبی - فاقد کد - فاقد شرکت

۷. ارکیده - ۴۱۵

۸. جهان ملامین - ۴۱۳

پیش دستی ها

۱۳۶۰ - ۶۵

۱۳۶۵ - ۷۰

۱۳۷۰ - ۷۵

۹. پلاسکو کار ۴۱۳ - زمینه کاراملی

۱۰. پارت ملامین - ۴۱۳ - نقش میوه

۱۱. شرکت تولید - ملامین کویر - ۴۱۳ - زمینه لاجوردی

۱۲. پلاسکو کار - ۴۱۳ - سرمه ای - گل نارنجی

۱۳. طرح ۸ ضلعی - گل دار - ۲ عدد

۱۴. ملامین فرد - ۴۱۳ - ۵ عدد

۱۵. تضمین - ۴۱۲

۱۶. سهند - ۴۱۲

۱۷. ژاپنیسم - سرمه ای - ۲

۱۸. ملامین مرمر - ۴۱۲

۱۹. پارس - ۱۲ - سفید ساده

۲۰. رز مینیاتوری قرمز - بدون کد

۲۱. پارس - ۱۲ - سفید ساده - ۴ عدد موجودی

۲۲. پلاسکو کار - ۴۱۳

۲۳. ملامین بخش - تک ستاره - ۱۲۲

۲۴. پیش دستی سبز - نا مشخص

۲۵. ملامین شمال - ساخت ایران - ۴۱۲

۲۶. ملامین سرویس ستاره - ۴۱۲ - زمینه آبی - گل درشت

۲۷. ملامین پارس کار - ۴۱۲

۲۸. ملامین پارت - ۴۱۲ - زمینه چهار خونه - گل

۲۹. ۴۱۲ - زمینه سفید - رز قرمز سفید

۳۰. شمال - ۴۱۳ - طرح تذهیب

۳۱. ملامین یزد - ۴۱۵ - طرح تذهیب - کلی

۳۲. ملامین - ۴۱۳ - تذهیب - پشت لاک

۳۳. ملامین بهروز - ۴۱۳ - طرح قو - طوسی

۳۴. پلاسکو کار - ۴۱۳ - P.K.A - زمینه سفید - جلبک قهوه ای سبز

۳۵. پلاسکو کار - طرح لندن - 30 . 2 . PK.120

۳۶. یزدگل - ۲۰۰ - ۱۲ - سفید دورش سبز

منابع:

www.donya-e-eqtesad.com/fa/tiny/news-3286266

www.tejaratefarda.com/fa/tiny/news-16777

www.tarikhirani.ir/fa/news/6172

www.smtnews.ir/various/15441

www.ion.ir/news/170549/

سینمای عامه‌پسند

بی‌شک بخش مهمی از آنچه فرهنگ عامه‌پسند نامیده می‌شود، به فیلم‌های داستانی، سینما، سریال‌های تلویزیونی و یا تولیدات رسانه‌ای اختصاص دارد به شکل خصوصی در مراکز خرید و سوپرمارکت‌ها فروخته می‌شود. البته در سینما و تلویزیون، به‌عنوان یک قانون تجاری - تبلیغاتی، فیلم‌های غیرداستانی با موضوعات زیست‌محیطی، اجتماعی و هنری هم می‌توان یافت. به عنوان نمونه، فیلم‌ها شامل تبلیغات هم هستند؛ در مجموع، یک روایت بهتر می‌تواند مصرف را به عنوان یک مُد اجتماعی، خاطره یا قانونی برای زیستن القا کند. با نگاهی به سینمای دهه ۱۳۴۰ در می‌یابیم که اشیاء، در بازسازی یک صحنه تاریخی یا رویدادهای اجتماعی به شدت بر مخاطب تأثیرگذار هستند.

سریال‌های تلویزیونی که از دوران جنگ تا امروز تولید شده، با توجه به دغدغه‌های جامعه و همچنین امور مربوط به سیاست‌گذاری‌ها، متعدد هستند. تشویق مردم به واسطه کمپین‌ها و بُن‌های کمکی تا امروز موفق عمل کرده و بر نهادینه کردن یک مُد اجتماعی تأثیرگذار بوده است. اما علت از رونق افتادن ظروف ملامین، و از دست رفتن تنوع نقش و اصالت در این ظروف، به سبب غلبه بازار چین و ترکیه بر واردات ظروف غذایی بوده است. البته تبلیغ کالاهای تجملی دیگر را نیز نباید نادیده گرفت، زیرا ناخواسته الگوی از پیش تعیین شده‌ای را به جامعه تحمیل می‌کند. امروزه اینستاگرام و رسانه‌ها و تبلیغات ماهواره‌ای تأثیرگذاری روزافزونی دارند. متأسفانه خریدهای اینترنتی از کشف خیابان‌ها و محیط پیرامون، گسترش فرهنگ گفت‌وگو با فروشنده، تبدیل شدن شهر به زمینه تعامل و تأثیرگذاری دوسویه جلوگیری می‌کنند. انسان در عصر اطلاعات در جامعه‌ای مملو از رسانه‌ها زندگی می‌کند.

برخی دیگر از تعاریف بر تحولات اقتصادی مبتنی است. در جامعه جدید، اقتصاد مبتنی بر کالا (اقتصاد کالایی) به اقتصاد اطلاعاتی تغییر یافته است. دانش و اطلاعات اساس این اقتصاد نوین را تشکیل می‌دهد.

نگاهی کوتاه به رسانه‌های اطراف‌مان (رادیو و تلویزیون، روزنامه و نشریات، آگهی‌های بازرگانی، موبایل، اینترنت و...) گواه این مدعا است. تمام این وسایل ارتباط جمعی پیام‌هایی را منتشر می‌کنند؛ و این پیام‌ها مجموعاً محیط اطلاعاتی اطراف ما را شکل می‌دهند. مقدار زیادی از افکار و احساسات ما در زندگی روزانه‌ای معنا می‌گیرد که توسط همین رسانه‌ها

ساخته می‌شود. در دهه‌های اخیر، انفجاری از تنوع و کثرت اطلاعات رخ داده است که باعث شده بسیاری از مردم تا حد زیادی به حجم بسیار گسترده‌ای از اطلاعات دسترسی پیدا کنند. خود اصطلاح رسانه جمعی، که به‌طور اختصاصی در حوزه صنعت فرهنگ ابداع شده است، بار معنایی خنثی و بی‌ضرری یافته است. دغدغه اصلی درخصوص [صنعت فرهنگ پیرامون] توده‌ها یا تکنیک‌های ارتباطی آن‌چنانی نیست، بلکه روحی است که در آن دمیده شده است. در دنیای پسامدرن، معنا اهمیت بسیاری یافته است، به طوری که بیشتر پولی که پرداخت می‌کنیم، نه برای خرید کالاها، بلکه بابت خرید معناست. زندگی روزمره ما سرشار از این وجوه نمادین زیباشناختی شده است. حتی خود هنر هم مملو از بازنمایی‌های نمادین زندگی روزمره ما است. آثار هنری این ویژگی را پیدا کرده‌اند که به صور مختلف تجربه زندگی روزمره ما را بازنمایی یا انعکاس دهند (در مورد ظروف مصرفی و آشپزخانه‌ها). دولت‌ها بعد از جنگ جهانی دوم وارد حوزه فرهنگ شدند و سیاست‌گذاری فرهنگی به مثابه پاره‌ای از برنامه‌های آنها به رسمیت شناخته شد.

پلانی از فیلم سینمایی مهمان مامان

؟؟؟؟؟

؟؟؟

در دی ماه ۱۳۹۸ با حضور در آزمایشگاه تعاونی ملامین^۱ و گفتگو با خانم کرمانی یکی از کارشناسان این آزمایشگاه، اطلاعاتی درباره چگونگی تولید و استانداردسازی ظروف ملامین به دست آوردم. به گفته ایشان، از سال ۱۳۷۵ با توجه به افزایش کارکرد ظرف ملامین و مطرح شدن احتمال سرطان‌زا بودن آن، استانداردسازی کارخانه‌های تولید، اجباری شد. از آن سال شرکت‌های تولیدی موظف به درج نشان استاندارد ملی و نام تجاری سازنده بر روی محصولات خود شدند. در آزمایشگاه تعاونی ملامین، ظروف مطابق با استاندارد شماره ۶۱۲ که مختص کشور ایران است، آزمون و درصد ترکیب خاکستر و فرمالدهید^۲ براساس جدول زیر سنجیده می‌شود. در صورت وجود مغایرت، کالا قابل قبول نمی‌باشد و اجازه تولید آن داده نخواهد شد.

خاکستر = ۲٪ وزنی	حد نرمال
فرمالدهید ۳ppm	نرمال

ماده اصلی ملامین، پودر ملامین است که از کریستال تولیدی پتروشیمی به دست می‌آید. این ماده در گذشته از کشورهای آلمان، ایتالیا و ترکیه وارد می‌شد. در حال حاضر، پودر ملامین در کارخانه شیمیایی فارس و شرکت ساراوید شیراز تولید می‌شود. (آزیتا استاذزاده، دی ماه ۱۳۹۸)

در دیداری که با البصیر حسین‌بر^۳ داشتم، وی به سال‌های پس از انقلاب اسلامی که تقاضای مصرف ملامین در گروه‌های مختلف مردم وجود داشت، اشاره کرد. او علت این امر را نقش حمایتی دولت می‌دانست. دولت در آن زمان غالباً به همراه وام ازدواج، تجهیزاتی نظیر سرویس ملامین را به مردم ارائه می‌داد. از همین منظر، او معتقد است از آنجا که در ایران حمایت دولت عامل مهمی در رونق اقتصاد هنر دارد، در دوره‌هایی که شرایط اقتصادی کشور متأثر از افزایش فروش نفت و محصولات نفتی، رشد بیشتری داشته، حضور ارگان‌های دولتی نظیر سازمان‌های دولتی و موزه‌ها در بازار خرید و فروش آثار هنری نیز پر رنگ‌تر بوده است. (مصاحبه حضوری، ۱۳۹۴)

۱- آزمایشگاه تعاونی ملامین دومین آزمایشگاه آکرودیته و همکار با اداره استاندارد است که نمونه‌های تولید خارجی و داخلی در این آزمایشگاه مورد آزمون قرار می‌گیرند.

۲- Formaldehyde: فرمالدهید با نام علمی متانال (methanal)، در تهیه رزین ملامین یا ملامین فرمالدئید به کار می‌رود.

۳- دبیر کارگروه حفاظت مواد و مصالح مدرن و هنر معاصر گروه حفاظت ایکوم ایران

امروزه در مقایسه با سال‌های پس از انقلاب، تمایل به مصرف ظرف‌های ملامین کاهش یافته است، در جستجو برای یافتن علت این امر، گفتگویی با طیبه عزت‌الهی‌نژاد داشتیم. ایشان از دیدگاه یک مردم‌شناس با تأکید بر اهمیت دیگرخواهی و ارتباط بیشتر مردم در گذشته، نقش باورهای دینی و ساختار فرهنگی را مؤثر و عواملی مانند خواستگاه اجتماعی، درآمد، رسانه و تبلیغات روزنامه و تلویزیون را علت تغییر گرایش مصرف می‌داند. از همین‌رو، امروزه ظروف یک‌بار مصرف به علت قیمت تمام شده پایین‌تر و عدم نیاز به شستشو، جایگزین ملامین شده‌اند. (مصاحبه حضوری، ۲ دی ۱۳۹۸)

۹ دی ۱۳۹۸، از مراجعه مجدد به کتابخانه ملی و سپس کتابخانه‌ای خانگی در خیابان کریم‌خان، نتیجه‌ای نگرفتم. فردای آن روز به کافه تهرون رفتم. از کتابخانه داخل کافه، مجله تهران مٌصَوَّر^۴ چاپ سال‌های ۱۳۲۳ تا ۱۳۴۰ و مجموعه کتاب‌های گیلگَمِش^۵ را مطالعه کردم. در آنجا ملاقاتی با میثم محفوظی داشتم....

در بهمن ماه ۱۳۹۸، در ادامه گشت و گزارهای خود در شهر تهران و دیدار با گروه‌های مختلف مردم، سری به برخی رستوران‌ها و قهوه‌خانه‌ها زدم. از چهارراه مولوی، خیابان ولیعصر جنوبی تا میدان قیاسی پیاده رفتم. در این مسیر کافه‌هایی قدیمی و در برخی موارد جدید، مشاهده کردم که هنوز از ظروف ملامین استفاده می‌کنند؛ ظروف سفید و یکدست با نقشی از یک تک گل و حاشیه‌ای در اطراف آن. با این حال، به دلایل مختلف از جمله فقدان قدرت خرید، ظروف از جنس روی^۶ در این محدوده بیشتر مورد توجه بوده است. رستوران و قهوه‌خانه محمود یخی در خیابان شوش با قدمتی نزدیک به ۸۰ سال و قهوه‌خانه آذری خیابان راه‌آهن از نمونه‌هایی هستند که ظرف ملامین و چینی در آنجا استفاده نمی‌شود.

ظروف موجود در قهوه خانه محمود یخی در خیابان شوش

۴- مجله‌ای حاوی مطالب مختلف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و هنری که در قالب چهار دوره از سال در محدوده سال‌های ۱۳۰۸ تا ۱۳۶۰، منتشر شده است.

۵- حماسه گیلگَمِش از قدیمی‌ترین و نامدارترین آثار حماسی ادبیات دوران تمدن باستان است که در سال ۱۸۷۰ توسط جورج اسمیت ترجمه و منتشر شده است.

۶- عنصر روی (zink)، فلزی نسبتاً سبک، تا حدود زیادی رسانا و منتقل‌کننده حرارت است و این ویژگی موجب به کارگیری آن در تولید ظروف خانگی رویی (یا به تلفظ عامه روحی) شده است.

علی‌رضا آذری‌پور اصفهانی با اشاره‌ای به پیشینه قهوه‌خانه آذری علت را برایم توضیح داد (مصاحبه حضوری، ۱۳ بهمن ۱۳۹۸):

با پدر در اینجا کار می‌کردیم. در گذشته این مکان روباز و پاتوق کف‌ساب‌های ساختمان، نانواها، انگستر و تسبیح‌فروش‌ها بود.

برای دیزی از ظروف رویی استفاده می‌کردیم و ۲۲ سال به شیوه سنتی ادامه دادیم. بعد از مدتی ظرف سفال جایگزین آن شد. امروزه دیزی را در سنگ می‌پزیم، مشتری‌ها می‌گویند طعم بهتری دارد. هیچ‌وقت از ملامین استفاده نکردیم زیرا پلاستیکی بود و اصالت نداشت.

ظروف موجود در قهوه‌خانه آذری خیابان راه‌آهن

دی ماه ۱۳۹۸، دیداری با بیتا فیاضی^۷ داشتم و نظر او را در ارتباط با ظرف ملامین و پیشینه فرهنگی استفاده آن جویا شدم. او به حضورش در مراسم عزاداری امام حسین (ع) در یکی از روستاهای ایران اشاره کرد که جهت مراسم نذری، در خانه‌های روستائینان، اغلب از ظروف ملامین استفاده می‌شد. ظروفی که بیشتر دارای نقش بته‌جقه و تکرنگ بودند. فیاضی توضیح می‌دهد که ظرف‌ها یادآور خانه پدری هستند، سرویس جهیزیه عروس، ارجاعاتی به زنانگی، اجتماع و شیء دارد. در گذشته، غذا و ظرفی که در آن ریخته می‌شد با ارزش بودند و با وجود آنکه سفره غذایی مردم در مناطق و شهرهای مختلف ایران، تفاوت داشت، اما مهاجرت به دلیل فقر و فقدان کار، به شهر تهران، موجب تفاوت در فرهنگ غذا، معاشرت و عادت‌های مردم شده است. (مصاحبه حضوری، ۱۵ دی ۱۳۹۸)

سارا جعفری^۸ در این ارتباط از شیوه پذیرایی در یکی از محله‌های نوشهر^۹، به نام شالیز، یاد می‌کند؛ در این منطقه، برای پذیرایی، ظروفی با فرم‌های آب‌رنگی کار شده و بسیار ظریف استفاده می‌کردند. حلوا^{۱۰} را به گونه‌ای در بشقاب‌ها می‌ریختند که حاشیه ظرف مشخص

۷- هنرمند مفهومی

۸- هنرمند و مدرس دانشگاه

۹- شهری در استان مازندران

۱۰- نوعی شیرینی

باشد. اگرچه فرم‌ها ارجاع به گذشته داشتند اما استفاده زیاد و قدیمی بودن برخی از ظروف، امکان تشخیص نقش و فرم را دشوار می‌ساخت. (مصاحبه حضوری، ۳ آذر ۱۳۹۸)

نمونه ظروف جمع‌آوری توسط پژوهشگر

پژوهش بین سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۶ ادامه پیدا کرد. از سال ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸، در پی پاسخ به سؤالاتی از این قبیل که مردم چه چیزی مصرف می‌کنند و چگونه تغذیه‌ای دارند؟ و تغییرات اقتصادی و عواقب ناشی از آن چه تأثیری بر فرهنگ غذایی جامعه و کوچکترین واحد آن یعنی سفره یک خانواده می‌گذارد؟، مطالعه را با رویکردی به دیدگاه‌های فوکو، اقتصاد و جامعه‌شناسی هنر و جامعه‌شناسی مصرف ادامه دادم. در همین راستا گفتگوهای با افراد مختلف داشتم. حضور در بین مردم فرصتی برایم فراهم کرد تا با برخی از ایشان به صحبت درباره پیشینه فرهنگی آن‌ها در ارتباط با آداب پذیرایی، تغذیه، معیار انتخاب ظرف و به طور خاص، ظرف‌های ملامین پرداختم. از میان صحبت‌های ایشان به نکات قابل توجهی دست پیدا کردم و از آن جمله به نمونه‌های زیر اشاره می‌کنم:

آناهیتا کاویانی (متولد ۱۳۵۱- کتابدار)

از سال ۱۳۶۱ که به تهران مراجعه کردیم، برای اولین بار بشقاب پیرکس^{۱۱} به رنگ عسلی و آلبالویی خریداری کردیم و به دلیل عدم تمایل مردم نسبت به ملامین ما نیز تمایلی به استفاده از آن نداشتیم فقط به دلیل نشکن بودن برایمان جنبه اقتصادی داشت. در خانه ظرف ملامین با نقش پرکار و به رنگ سبز و آبی داشتیم اما به سرعت رنگ و کیفیتش را از دست می‌داد. امروزه از ملامین برای پیکنیک استفاده می‌کنیم و آن را به ظروف یکبار مصرف ترجیح می‌دهیم. (مصاحبه حضوری)

خدیجه نعمتی‌پور (متولد ۱۳۴۰- دبیر)

از کودکی همیشه در خانه ظرف ملامین داشتیم و مانند بیشتر مردم برای صرف غذای روزانه از آن استفاده می‌کردیم. ظرف چینی در مهمانی‌ها کاربرد داشت و آن را در کمد نگه‌داری می‌کردیم. سرویس ملامین در جهیزیه عروس و یا به عنوان هدیه ازدواج، ارزشمند شمرده می‌شد. از حدود ۱۳۴۶ و مهاجرت به تهران متوجه تمایل بیشتر مردم به تنوع در مصرف شدم. با وجود آنکه کاربرد ملامین با نقش لیلی و مجنون رواج بیشتری داشت اما انتخاب نقش ظرف در میان افراد محله‌های مختلف و خانواده‌هایی که از نظر اعتقادی و مذهبی با هم فرق داشتند، متفاوت بود. در منطقه ما در شمال تهران، نقش گل و گیاه، منظره‌های روستایی و طبیعی و با زمینه سفید و پر از نقش مایه قرمز، غالب بود. گران‌ترین سرویس ملامین هشتصد تا هزار تومان قیمت داشت. در اوایل دهه ۶۰، اجناس کوپنی و جیره‌بندی شده بود و ما به همان اندازه که در اختیارمان قرار می‌گرفت، مصرف می‌کردیم. اگرچه سالهاست از ملامین استفاده نمی‌کنیم اما در آن زمان که ظرف یکبار مصرف نبود، جهت پذیرایی در مراسم داخل و خارج خانه همین ظروف به کار می‌رفت. (مصاحبه حضوری)

آقا مهدی گلی (متولد ۱۳۶۲- فروشنده ظروف خانگی)

ما با ظروف ملامین بزرگ شده‌ایم و انتخاب طرح ظرف برای خانواده ما مهم بود. در گذشته اصالت طرح اهمیت داشت و با وجود ظرفی به سبک ژاپنی و رنگ آبی کاربنی، نقش لیلی و مجنون معروف بود. با ورود ظروف از جنس آرکوپال^{۱۲} و چینی پیرکس به بازار و کاربرد آن‌ها در مصرف روزانه، استفاده از ملامین محدود و تقاضای آن کمتر شده است. (مصاحبه حضوری)

خانجان - زارع (متولد ۱۳۰۹- مترجم و طراح لباس)

در محله سکونت ما در خیابان پهلوی، ملامین‌فروشی بود که ظرف‌هایی به رنگ صورتی و آبی آسمانی می‌فروخت. هنگام خرید ملامین توجه به نقش و رنگ آن از این نظر برایم اهمیت داشت که لایه رزین ظرف از بین نرود. با این حال، برای غذاهایی با مایعات داغ

استفاده از ظرف‌های روی و مسی را ترجیح می‌دادم. از آنجا که در آن زمان اغلب مردم برای شستشوی ظروف از خاک و خاکستر استفاده می‌کردند، تمایل برای خرید ملامین آبی رنگ بیشتر بود چراکه در اثر شستشو رنگ آن سفید می‌شد.

۱۲- Arcopal به فرانسوی و شیشه اپال به انگلیسی (Opal Glass) ماده‌ای است بین چینی و شیشه که معمولاً در برابر حرارت مقاوم است.

۱۱- Pyrex: نام تجاری نوعی شیشه که در سال ۱۹۱۵، به بازار معرفی شد.

ابوالفضل فتحی (متولد ۱۳۴۴ تهران - فروشنده)

در شروع کار خود، در ساختمان پلاسکو، فروشگاه ظروف ملامین داشتیم. در آن زمان، ظرف ملامین و طرح و نقش آن برای مردم ارزشمند بود و به زیبایی سفره‌های غذا کمک می‌کرد. این ظروف تا ده سال در خانه کاربرد داشتند و پس از آن هم دور انداخته نمی‌شدند، بلکه برای مصارف دیگر مورد استفاده قرار می‌گرفتند.

اسماعیل بخشی (متولد ۱۳۲۸- مدیرعامل شرکت کشتیرانی بروبهر ایران)

ظروف با جنس ملامین، به علت شرایط سخت اقتصادی و گران قیمت بودن ظروف چینی، وارد بازار ایران شدند. از این‌رو، قیمت مناسب و تنوع در نقش و رنگ موجب شد تا این ظروف مورد استقبال مردم قرار بگیرند. نقش داخل ظروف بیشتر گل و گیاه بود و در منطقه ما یعنی املش گیلان، رنگ و نقش گل‌های قرمز استفاده بیشتری داشت. با توجه به اینکه این ظروف بعد از مدتی دچار خراشیدگی و تخریب می‌شدند، مسئله کیفیت بیشتر مورد توجه قرار گرفت و با گذشت زمان، استفاده از آن کمتر شد.

در رستوران‌ها هم استفاده از ظروف ملامین با کیفیت‌های مختلف و اغلب با رنگ‌های ساده مرسوم بود. این ظروف در شرکت‌های کشتیرانی بخش خصوصی هم، برای خدمات دهی به کارکنان استفاده می‌شد. به طور کلی استفاده از ملامین در روستاها بیشتر از مناطق شهری بود. (مصاحبه حضوری، ۹ آذر ۱۳۹۸)

امیر هوشنگ مداح (متولد ۱۳۴۳- قالب‌ساز)

از سال ۱۳۷۴ تا ۱۳۹۴ در مخابرات به قالب‌سازی و تولید قطعات مختلف پرداختم. در آن زمان از قالب‌های با جنس ملامین استفاده می‌کردیم. از آنجا که قالب‌ها برای پخت در معرض حرارت بالا قرار می‌گرفتند، احتمال سرطان‌زا بودن‌شان افزایش می‌یافت و همچنین به دلیل دربرداشتن خطراتی برای محیط زیست، کاربرد ملامین کمتر شد.

در میدان امام حسین تهران فروشگاه زنجیره‌ای بود که ظروف ملامین دارای زدگی را ارزان‌تر به فروش می‌رساند و این امر مورد استقبال مردم قرار گرفته بود.

امروزه این ظروف همچون یک آلبوم عکس می‌باشند. چراکه از سویی هر نقش آن خاطره‌ای را با خود همراه دارد و هر خانواده یا عضوی از آن به یک نقش گرایش بیشتری داشت. به عنوان نمونه، طرح لیلی و مجنون به علت نوع پوشش و آرایش نشان داده شده در آن، در خانواده‌های با گرایش‌ات مذهبی کمتر استفاده می‌شد. از سوی دیگر، ظروف ملامین اشاره به مقطعی از زمان دارد که در آن رفت و آمدها و معاشرت‌های مردم ساده‌تر و به دور از تجمل‌گرایی انجام می‌شد.

یکی از راه‌های عرضه ظروف ملامین، استفاده از آن به عنوان جایزه خرید بود. به این صورت که یک عدد دیس و یا بشقاب در جعبه‌های مواد شوینده قرار داده و از این طریق مردم به خرید بیشتر این اقلام برای کامل کردن تعداد ظروف مصرفی خود، تشویق می‌شدند. (مصاحبه حضوری)

مهدیه کواکب پناه (هنرمند)

ظروف ملامین برای من یادآور خاطراتی از دوران کودکی و دربرگیرنده پیام‌های مختلف فرهنگی و اجتماعی است. ظروف ملامین منزل ما دارای نقش لیلی و مجنون بود که برای خانواده‌ای کاملاً مذهبی و سنتی خیلی دور از ذهن می‌نمود. من از کودکی عاشق این طرح بودم و گمان می‌کردم تصویر پدر و مادرم روی بشقاب چاپ شده است؛ یک فانتزی و تخیل عجیب. با کنار هم قرار دادن این خاطرات و در نظر گرفتن فرهنگ خانواده‌ام و مقایسه آن با گذشته، به عنوان یک جزء از کل، به چگونگی تغییر در عقاید و باورهای که زمانی حق انگاشته می‌شدند، پی می‌برم. یک امر ساده همچون طرح یک بشقاب برای من نشانه‌ای ملموس و قابل تأمل از فرهنگ یک جامعه در دوران مختلف است. آنچه امروز عقیده‌ای قطعی و غیر قابل انکار پنداشته می‌شود می‌تواند با گذشت زمان تغییر کرده و یا به کلی از بین برود. با این وجود چه لزومی به یگانه پنداشتن آن است؟ بنابراین، مطالعه بر روی ظروف ملامین به عنوان یک پروژه هنری، امکانی برای پرداختن به فرهنگ عمومی و تاریخ اجتماعی یک ملت و تحولات آن را فراهم می‌سازد. (مصاحبه زمستان ۱۳۹۸)

قدرت‌الله عاقلی (هنرمند مجسمه ساز)

قدرت‌الله عاقلی: در این پژوهش بهتر است ابتدا در مورد سفره‌های غذایی کار کنید زیرا در فرهنگ ایران سفره‌ها زیاد هستند مانند سفره مذهبی، سفره خنجه‌عقد، سفره حنابندان، سفره هفت‌سین که همه این‌ها شبیه یک صفحه نمایش می‌باشند. بنابراین بدون سفره ظرف هم بی‌معنا می‌شود.

در ایران تا شهریور ۱۳۱۰، فرهنگ سنتی و کشاورزی غالب بود. پس از آن با مطرح شدن نفت، کشور به سمت مدرنیته گرایش پیدا کرد و با دور شدن از فرهنگ فئودالیسم^{۱۳}، سبک و سیاق زندگی هم تغییر کرد.

غزال زارع: تولید بیشتر محصولات نفتی منجر به تغییر در نظام عرضه و تقاضا و سلیقه مردم شد. با استناد به مجله‌های تهران مصور مربوط به سال‌های ۱۳۲۳ تا پایان ۱۳۵۰ و اسنادی که در آرشیو روزنامه همشهری چاپ سال‌های ۱۳۷۰ مشاهده کردم، محصولات نفتی بیشتر از طریق نفت ایران در کشورهای رو به توسعه و اروپا تولید و به ایران وارد می‌شدند. واردات آن هم از اقلام مصرفی در ایران موفق‌تر بود چراکه از طریق ورود ارز، پول و درآمد نیز افزایش می‌یافت.

قدرت‌الله عاقلی: بشقاب به عنوان یک عنصر تزئینی همیشه مورد توجه بوده است. در فیلمی از پرویز کیمیایی؟، می‌بینیم که آثار باستانی از کشور خارج و مواد ترکیبی نفتی را وارد می‌کنند. مدیران ساختمان پلاسکو، از مواد نفتی، مواد پلاستیکی تهیه و سپس آن‌ها را به ملامین تبدیل می‌کردند. مصرف ملامین در دهه ۶۰ و تا سال ۱۳۶۷ بیشتر دیده می‌شد. در آن زمان تعاونی‌ها برای ازدواج زوج‌ها، علاوه بر یخچال، یک سرویس ملامین ارائه می‌دادند. در اصفهان، ظروف ملامین با نقش مرغ بیشتر بود. (مصاحبه شخصی، ۶ بهمن ۱۳۹۸)

پویا آریان‌پور (استاد، هنرمند معاصر)

در شرایطی که در جهان همه چیز با سرعت پیش می‌رود، شکل زندگی نیز تغییر کرده است. به عنوان نمونه معماری تغییر کاربری داده است و اهداف انسان دیگر منطبق با گذشته نمی‌باشد. زندگی سرمایه‌داری هم در مقاطع مختلف بر ما تحمیل شده است. از این جهت، تاریخ ملامین نیز تغییرات خود را متناسب با تغییرات حاکم بر جامعه و صنعت، در پی داشته است. بنابراین، طرح مسئه شما درباره ملامین کاملاً کاربردی است. (مصاحبه حضوری، ۲۱ دی ۱۳۹۸)

آرش رئیسیان (مستند ساز)

هنگامی که استفاده از ظروف ملامین در خانواده‌ها رواج پیدا کرد، اگرچه اقلیتی تن به انتخاب ملامین نمی‌دادند، اما این ظروف با وجود سادگی‌شان دوست‌داشتنی بودند. در ساخت ملامین، برچسب‌هایی داخل ظروف پخته می‌شد که به تدریج با از بین رفتن لایه‌های سطحی ظرف، در صورت ورود ترکیبات آن‌ها به بدن، برای جسم انسان، خطراتی را ایجاد می‌کرد.

استفاده از ملامین را در اطراف دامغان و شمال کشور بیشتر از مناطق دیگر دیدم. ظروفی با رنگ‌های ملایم و تک گل بودند که پس از استفاده و کمرنگ شدن، جهت مصارف دیگر به روستاها برده می‌شدند. (مصاحبه حضوری، ۲۴ دی ۱۳۹۸)

نیلوفر عابدی (هنرمند و مدیر گالری دلگشا)

نیلوفر عابدی: علاوه بر فعالیت در حوزه گالری‌داری، مطالعه درباره فرهنگ مرتبط با سفره غذایی را با علاقه شخصی و در ادامه فعالیت پدرم، آغاز کردم. رستوران وایت‌اسپات^{۱۴} را به مثابه مکانی که مردم فقط برای صرف غذا در آن حضور می‌یابند، نمی‌بینم. در آنجا، نصب آثار هنرمندان با الهام‌بخشیدن به مردم و نوع تغذیه ایشان، فرهنگی مختص به خود را دربردارد. زمانی که در دانشگاه امیلی‌کار^{۱۵} کانادا تحصیل می‌کردم، دوره آموزشی درباره فرهنگ و غذا گذراندم. در این دوره به فرهنگ و شیوه چیدمان سفره‌ها فکر می‌کردیم. به عنوان مثال میزهای بیضی، گرد و چهارگوش، هر کدام بیانگر یک اندیشه و وابسته به فرهنگ، سنت و مراسم‌های مختلف هستند.

غزال زارع: برایم جالب است که وقتی برای انتخاب آثار هنری به گالری دلگشا می‌آمدم، غالباً رابطه میان ظرف و مظهر را حس می‌کردم. از این جهت که اثر هنرمند به عنوان یک خوراک فرهنگی و قاب آن مانند یک بشقاب، آن‌چه باید چشم و ذهن و ادراک مخاطب تغذیه کند را در خود جای می‌دهد.

نیلوفر عابدی: بله من معمولاً در انتخاب یک کار هنری، به ابعاد مختلفی از جمله ویژگی اخلاقی و حرفه‌ای هنرمند و اثر خلق شده‌اش فکر می‌کنم. علاقه شخصی‌ام به آثار عتیقه موجب می‌شود در انتخاب عکس و مُد تمایل بیشتری به مدل‌ها و سبک‌های گذشته داشته باشم از آن جهت که برایم آرام‌بخش می‌باشند. رسانه‌ها نیز نقش مهمی در گسترش فرهنگ دارند. به عنوان نمونه با ساخت سریال شهرزاد، سلیقه‌های زیادی در دکوراسیون به آن سبک و سیاق گرایش پیدا می‌کنند. ظروف اولیه رستوران، سفال‌های فیروزه‌ای بودند که به مرور آسیب‌پذیری‌شان بیشتر می‌شد. اخیراً ظرف ملامین را برای رستوران انتخاب کرده‌ام. اما وقتی برای خرید ملامین به بازار رفتم، متوجه شدم که متأسفانه نقش‌هایی که در گذشته قابل توجه بودند، امروزه در اختیار نداریم. مانند ظروفی با طرح تینا که در بعضی مغازه‌ها به عنوان تزئین پشت ویتترین قرار داده شده است و به گفته فروشنده دیگر مانند گذشته متقاضی چندانی ندارند. (مصاحبه حضوری، ۷ بهمن ۱۳۹۸)

فاطمه رشتیانی (خانه دار - متولد ۱۳۶۱- کرمانشاه)

در کنگاور بیشتر علاقه مردم به ظروف ملامین با طرح شبدر چینی بود و نقوش داخل آن‌ها به رنگ طلایی متمایل بودند. این ظروف معمولاً برای مصرف آجیل استفاده می‌شدند. در مجالس امروزی ظروف یکبار مصرف استفاده می‌شود در حالی که در گذشته برای پذیرایی در مراسمی که عمدتاً در خانه برگزار می‌شدند از سینی‌های مسی و به تدریج رویی استفاده می‌کردند. (مصاحبه حضوری، ۱۳۹۸)

ثریا پوررستگار (متولد ۱۳۲۵)

سال ۱۳۶۰ تا ۱۳۶۲، در میدان هفت‌تیر (۲۵ شهریور سابق)، یک فروشگاه بزرگ بود که انواع ظروف ملامین را داشت. تنوع زیادی از نقش و رنگ در آن‌ها دیده می‌شد و امکان خرید به صورت تکی یا سرویس هم وجود داشت. در سفرهایی که به خاطر شغل همسر به آمریکا و فرانسه می‌رفتیم، ظروف ملامین را که مانند یک مُد بود، با خود به ایران می‌آوردیم. ملامین برای صرف غذا استفاده می‌شد و در رستوران‌های غذاهای سنتی کاربرد بیشتری داشت. امروزه هم برخی رستوران‌های غذاهای شمالی ظرف ملامین دارند.

مریم ترحمی (عضو انجمن کتاب کودک)

با مرور خاطرات کودکی خود و صحبت‌های مادرم، دریافتم که حدود سال‌های ۱۳۵۳، ملامین وارد بازار ایران شد. تبلیغ رایج در مورد ملامین، سبک و ارزان بودن و لب‌پر نشدن در مقیاسه با ظروف چینی و تنوع طرح بوده است. ولی در خانه ما کماکان محبوبیت با ظروف چینی از نوع گل سرخ بود. تنها یک سرویس ملامین به مناسبت روز مادر وارد خانه‌مان شد

و به عنوان مصرف روزمره مورد استفاده قرار گرفت و بعد از آن، ظروف چینی فقط مختص مهمانی‌ها شدند. آخرین قطعه این ملامین خوش‌طرح و مورد پسند مادر، خاطرات کودکی‌مان را از خانه مادری، زنده نگه داشته بود.

در زمان دانشجویی خود، در سال ۱۳۶۶، پس از ابتلاء یکی از همکلاسی‌هایم به سرطان معده، پزشک معالج، از او خواست تا از ظروف ملامین برای غذا خوردن استفاده نکند. علت این توصیه پزشک جویا و متوجه شدم وجود پلیمرها در پروسه تولید ملامین و تفلون، امکان تولید پیوندهای غیراشباع و شیمیایی خاص را افزایش داده است و همین امر، خطر بروز سرطان را خصوصاً هنگامی که ظروف ضربه خورده، خراش و یا ترک برداشته‌اند، بالا می‌برد. در عمل نیز، استفاده مستمر از ظروف ملامین باعث پوسته شدن لعاب آن شده (خصوصاً در انواع نامرغوب) و این امر که از معایب مهم این ظروف محسوب می‌شود، علاوه بر اینکه از زیبایی ظرف می‌کاهد، از نظر بهداشتی آن را غیرقابل استفاده می‌کند. با این وجود، در مقطع زمانی جنگ تحمیلی، با توجه به کاهش تولید ظرف چینی در کشور و کاهش واردات، تقاضا برای خرید ظروف ملامین بیشتر شد.

تا جایی که من اطلاع دارم هنوز هم در شهر پدری من تعداد محدودی مغازه قدیمی هست که فقط ملامین می‌فروشند و بسیاری از مشتریان آن، روستاییان هستند. البته همچنان، ملامین در مقایسه با ظروف چینی، به دلیل مقاوم‌تر بودن در برابر شکستن و مرغوبیت بیشتر نسبت به ظروف پلاستیک، به عنوان ظرف پیک‌نیک مورد استفاده قرار می‌گیرد.

در حال حاضر، یکی از پتروشیمی‌های تحت پوشش پتروشیمی خراسان به نام پتروشیمی بجنورد، تنها تولیدکننده مواد اولیه برای شرکت‌های فعال در زمینه تولید ملامین می‌باشد.

الهام کاظمی (هنرمند)

ملازمین، واژه و شی‌ای که مرا به یاد گذشته و خاطرات دوران کودکی می‌اندازد، به دلیل قیمت مناسب، بیشتر در دسترس مردم بود و شاید در اغلب خانه‌ها استفاده می‌شد و بانوان آن دوران احساس و سلیقه‌اشان را به همراه این ظروف و با هماهنگی سازی در چیدمان در سر میزها و سفره‌ها به میهمانان و اعضاء خانواده خود پیشکش مینمودند.

آنچه برای من بیشتر دیده میشود تغییرات در بستر جامعه است، مُد بودن و استفاده از ظروف ملازمین و دردسترس بودن عموم، یادآور دور هم بودن‌ها و نزدیکی روابط انسانهاست، گو اینکه با رشد نظام سرمایه داری و تولید کالاهای مدرن به خصوص در قسمت الکترونیک ما شاهد یک تضاد آشکار با دوران کودکی هستیم و آن فاصله بیشتر بین انسانها و عدم معاشرت‌های حضوریست. (مصاحبه دی ماه ۱۳۹۸)

پریسا ثبوتی (هنرمند)

شیء خاص. یک راست برویم سراغ خاطره، من از نقوش و طرح‌های ملازمین و آنچه در ذهن و خاطره‌ام باقی‌مانده است شامل اشکالی آشنا و ملموس هم چون گیاه، پرنده، جانوران و انسان‌ها هستند. شفافیت در روابط این اشیاء و فرم‌ها روابط بین آنها در پس ظروف، واقعیات اجتماعی را برون می‌ریزد و در ذهن تا بتوانم به بازسازی آن چهره‌ایی از گذشته را مرور میکنم. طرح لیلی و مجنون برای من یادآور ترانه‌های خیام و ابیات شعر ایرانی است. (مصاحبه اسفند ۱۳۹۸)

آزاده حامی (طراح جواهر)

اساساً در خانواده ظروف ملازمین مورد توجه نبوده خصوص خاصیت غیر چینی بودن از حیث ماده برای ما مورد پذیرش نبود هر چند نگاه تصنعی به اینگونه طراحی و نقش در ظروف دیدگاه مادر من را شکل میداد و او همیشه نقش مهمی در کمک به من برای انتخابات زیبایی شناسی داشت، اگر از خاطرات یزد و تبریز هم بگویم به رستوران‌هایی که می‌رفتیم کم می‌دیدیم. (مصاحبه بهار ۱۳۹۹)

طیبه عزت‌اللهی نژاد (مردم شناس)

آنچه در این پروژه اهمیت دارد، توجه به نقش مهمی است که اشیا در زندگی روزمره ما بازی می‌کنند و این در حالی است که اشیا و انسان‌ها بطور مداوم در زندگی در تعاملند. انسان شناسان، اغلب هر چیز را از دریچه انسان نگاه می‌کنند و به تحلیل آن‌ها در قالب کارکرد اجتماعی یا معنای فرهنگی می‌پردازند. در روایت داستان ملازمین در زندگی ایرانیان، راوی این داستان غزال زارع پژوهشگری است که به خوبی توانسته به نقش این شی در فرهنگ

ایران بپردازد، در واقع فرهنگ‌ها و اشیا در شکل‌گیری یکدیگر موثرند و همواره رابطه‌ای دوجانبه داشته‌اند. بی شک خلا چنین مطالعات در حوزه فرهنگ محسوس است و چنین پژوهش‌هایی می‌توانند گامی موثر در این راستا بردارند. (مصاحبه به دفعات حین پژوهش)

از آغاز

انجام این پروژه از شهریور ۱۳۹۴ آغاز شد، یعنی زمانی که قصد کردم از خانه‌ای قدیمی بازدید کنم و سرنوشت هر خانه را مورد ارزیابی قرار دهم. بیش‌ترین توجه من معطوف به آشپزخانه‌ها بود. بازدید از این خانه‌ها، چه زمانی که صاحبانشان مشخص نبودند و چه زمانی که صاحبان معینی داشتند، بسیار دشوار بود.

من، پیاده، از تهرانپارس شروع کردم. به تدریج نظرم به سوی سطل‌های زباله جلب شد؛ زیرا سطل‌های زباله سطح مصرف و چگونگی و چرایی مصرف غذایی و حتی اشیاء را نشان می‌دهند. هر منطقه از تهران فرهنگ زباله‌های مخصوص به خود را دارد. این وضع نه فقط در تهران، بلکه در شهرستان‌ها هم مشهود است.

خیابان امیریه، مهدیه تهران، معین‌السلطان، خیابان کوچه باغ، خیابان سرگردبشیری، خیابان شاپور، بازار شاپور تا میدان راه‌آهن، مناطقی بودند که خانه‌ها و آشپزخانه‌هایشان را بازدید کردم؛ طبق نقشه تهران پیش می‌رفتم.

این کار را در سال ۱۳۹۵ نیز ادامه دادم. مشاهده و مطالعه بر فرهنگ کلی مردم، آداب و معاشرت‌ها مورد توجه من قرار می‌گرفت. زیرساخت این آداب و معاشرت تحت تأثیر عوامل اقتصادی و چالش‌های سیاسی هر دوره تغییر می‌کرد.

در فروردین ۱۳۹۵ مطالعه رستوران‌ها و کافه‌ها را آغاز کردم.

هرچه به مرکز و جنوب شهر نزدیک می‌شدم، ظروف یکبار مصرف کمتر دیده می‌شد. در این مناطق میزان مصرف به شدت مناطق و خیابان‌های شمالی نبود. هرچند مناطق شمالی و جنوبی تهران را بیش از مناطق شرقی و غربی آن بررسی کردم.

جستجوی خیابان‌ها و سپس مغازه‌ها به وسیله نقشه برای من بسیار جالب بود. به خصوص وقتی فضای یک شهر را از بالا نظاره می‌کردم.

در سال ۱۳۹۶ هم همچنان به این مشاهدات ادامه دادم.

مشاهده سطل‌های زباله تهران به وسیله نقشه‌گردی پیش می‌رفت.

کاشانک تا تجریش/ میدان قدس، خیابان شریعتی، مناطق مذهبی (محدوده دیباجی) (پاسداران) (هیئت‌ها و مساجد)، خیابان ولی‌عصر تا پایان راه‌آهن/ کاشانک- ابتهاج-مژده- یاسر- جماران- جمشیدیه- کامرانیه- دزاشیب- میدان تجریش/ زعفرانیه- نیایش (چردن)، ده ونک، توانیر، عباس‌آباد، مطهری، لارستان، میدان فردوسی، منوچهری، چهارراه استانبول، خیابان برلن، خیابان بهار، هفت‌تیر، میدان ولی‌عصر، منیریه، خیابان گمرک/ راه‌آهن تا خزانه + ترمینال جنوب/ راه‌آهن تا جوادیه/ جوادیه تا بوستان ولایت/ کل بوستان ولایت (که شکل آن در نقشه دایره یا بیضی است) تا پایان نواب، ابتدای پل کمیل/ جوادیه تا خانی‌آباد نو و دانشگاه شریعتی/ محله شهید لطیفی/ هزاردستگاه/ خیابان چیت‌سازی/ تهرانپارس از فلکه چهارم تا استخر- استقلال+ پل صدرو پارک سرخه‌حصار+ خیابان دماوند+ خیابان رشید- دروازه دولت، ویلا، کریم‌خان، سنایی، میدان ولی‌عصر، بلوار کشاورز، امیرآباد، فاطمی.

این مشاهدات یک‌سال به طول انجامید. پیاده‌روی در این مسیرها با کشف و مشاهده همراه بود و ذهن خسته مرا آرام می‌کرد. بی‌قراری‌هایی از جنس اجتماعی، رویدادهای گوناگون و ده‌ها دغدغه شخصی که من را تحت فشار می‌گذاشت، مرا به اندازه کافی خسته کرده بودند.

هدف از برگزاری این نمایشگاه

اگر بخواهیم هنر معاصر ایران را تنها از این نظر که بر الگوی خطی هنر غرب- از کلاسیسیسم تا مدرنیسم- منطبق است، «هنر معاصر» بخوانیم، و هر آنچه بر این الگو منطبق نیست را به سادگی حذف و فراموش کنیم، چه‌بسا چیز زیادی برای جای گرفتن در تاریخ هنر معاصر ایران باقی نماند؛ و آنچه هم که باقی می‌ماند باز جایگاه مهمی در تاریخ هنر جهان نخواهد یافت. به‌هر ترتیب، هنر آینده‌ای از حیات یک ملت است و پژوهشگر منصف نمی‌تواند به دلخواه خود تکه‌های نامطلوب و ناقص و ضعیف آن را قیچی کند.

حذف واقعیات تاریخ رسم ناپسندی است که به دلایل آشکار در ایران رایج و عادی شده و تاکنون به حافظه تاریخی و آگاهی ملی ما بسیار صدمه زده است؛ درست به همین علت باید گذشته را به یاد بیاوریم و به بسیاری از تکه‌های معیوب پیکره تاریخ خود را نقادانه بنگریم. چه‌بسا از این تأمل دردناک درس‌های مهم‌تری بیاموزیم (افسریان، ایمان؛ ۱۳۹۷، ص ۴۰۲). اما زمانی که سخن از نمایشگاهی گروهی به میان می‌آید، برای مثال نمایشگاه‌هایی که با حضور ده هنرمند برگزار می‌شود و جنبه‌های خاص تجربه زیسته اجتماعی ایران را مورد توجه قرار می‌دهد، به نظر می‌رسد که به دلیل تنوع آثار و تکرار هنرمند، آنچه بیش از توانمندی‌های هنری مورد توجه قرار می‌گیرد، نحوه بازنمایی دغدغه‌هایی خاص اجتماعی و سیاسی هنرمندان ایرانی است؛ دغدغه‌هایی که برای مخاطبان جالب است؛ گاه حتی اهمیت زبان بصری، خلاقیت، چگونگی ارائه سوژه تحت‌الشعاع مدلول است که همه این دال‌ها به آن ارجاع می‌دهند، یعنی ملیت یا دغدغه‌های خاصی که مربوط به زندگی اجتماعی است.^۲ هنر، صنعت، ادبیات، نمایش، حتی علوم پزشکی و مهندسی انعکاس وضعیت بقاء یک ملت هستند، چه از حیث روانی و چه از حیث معیارهای ظاهری، و نقش زندگی هر فرد را در پیکره جامعه‌اش ترسیم می‌کنند.

^۲- در جستجوی زمان نو: درآمدی بر تاریخ انتقادی هنر معاصر ایران (جلد اول)/ ایمان افسریان، تهران، حرفه هنرمند، ۱۳۹۴.